

De verdoemde kolonie

*Pioniers in het land dat de tijd
vergeten is.*

Annemiek Bal

Uitgeverij Tiritirimatangi
Druk: Brave New Books
ISBN: 978-94-0217-643-8
© Annemiek Bal/Houten
Afbeelding op de voorkant: Kaart van 1886

Voorwoord

De meesten onder ons kennen de verhalen over de Britse ontdekkingsreiziger James Cook die eind 18^e eeuw de oceanen doorkruiste op zoek naar het vijfde continent. ‘Mare Australe’ is de Latijnse benaming voor de ‘zee van het zuiden’ op zeekaarten uit de 17^e en 18^e eeuw. Cook voer van oost naar west en ‘ontdekte’ de eilandengroep van Tahiti in het midden van de grote oceaan, tenminste dat doen de verfilmingen ons geloven. Tahiti werd door de bemanning van Cooks’ schip *Endeavour* beschouwd als het aardse paradijs, maar het was zijn tijdgenoot, de Franse ontdekkingsreiziger Louis de Bougainville, die niet alleen een logboek bijhield, maar deze ook als eerste publiceerde. Bougainville voer de aarde rond tussen 1766 en 1769. Hij vertrok eerder als James Cook en claimde Tahiti in april 1767 namens de Franse regering, twee jaar voordat Cook Tahiti aandeed. In 1769 keerde Bougainville terug en samen met zijn botanist creëerde hij met een beschrijving van Tahiti in zijn publicatie ‘*Voyage autour du monde*’ de mythe van de ‘nobele wilde’. Bougainville gaf daarin een visie weer van het aardse paradijs, waar mannen en vrouwen gelukkig en in onschuld samenleven. Zijn beschrijving

illustreerde het concept van de edele wilde, als kritiek op de westerse manier van leven en denken. Deze publicatie had grote invloed op het gedachtengoed van 18^e eeuwse belangrijke filosofen zoals Jean Jacques Rousseau.

Het gebied waarin ontdekkingsreizigers zoals Cook en Bougainville duizenden en duizenden zeemijlen aflegden is zo groot dat het meer dan 32% van het aardoppervlak beslaat. De drie grote eilandgroepen Polynesië, Melanesië en Micronesië bestrijken een oppervlakte van meer dan negen miljoen km². De vele atollen, eilandengroepen, zijn in de loop van de 20^e eeuw allemaal vanuit de lucht en in de laatste tientallen jaren nog nauwkeuriger gefotografeerd met behulp van de satellieten rond de aarde. De pracht ervan spreekt via internet dagelijks tot onze verbeelding. Bestaat er iets wat nog mooier is?

Tot ver in de 20^e eeuw werden emigranten op basis van het paradijselijke, met posters van wuivende palmen en uitgestrekte stranden naar het vijfde werelddeel getrokken. Op een poster die de naoorlogse emigratie naar Australië moest bevorderen, stond met sierlijke letters geschreven: *'It could be you tomorrow!'* Zo emigreerden duizenden Nederlanders in de jaren vijftig en zestig naar de andere kant van de wereld, aangemoedigd door de Nederlandse en Australische autoriteiten, verleid door posters, films en informatieavonden waagden ze de gok. Vandaag de dag worden de tropische paradijsjes in reisbrochures en advertenties in tijdschriften ongebreideld aangeprezen als vakantiebestemming. Een verre reis is tegenwoordig al helemaal niet zo exclusief meer. Tussen de ontdekkingsreizen en de opkomst van het massatoerisme ligt echter een periode in tijd, waarin deze eindeloze series van atollen en eilandengroepen door fortuinjagers en avonturiers werden verkend en gescand op

mogelijkheden zonder hulp van internet, satelliet of mobiele telefoon.

De Stille Zuidzee bestaat uit meer dan azuurblauwe zee en eilanden met sierlijke palmbomen en parelwitte stranden. Minder dan honderd jaar geleden lagen paradijs en de hel niet ver van elkaar. Vooral de eilanden noordoostelijk gelegen van het Australische continent, waar in de Tweede Wereldoorlog zo hard gevochten werd, waren hellegaten. Nog verder terug in de tijd waren het strafkolonies, waar Europa hun criminelen en politieke gevangenen verbanden.

Rond 1985 schreef een bevriende Amerikaanse legerofficier aan mij: *“Het is verschrikkelijk deprimerend hier, het regent en regent maar, en het houdt hier nooit meer op.”* Hij schreef vanaf één van de eilanden waar de Amerikanen slag leverden tegen de Japanse invasie van de eilanden die Australië omsingelen. Veel bloed is er vergoten in dit gebied. Soldaten vochten van man tot man, vaak maandenlang, omdat de Japanse troepen zich niet zonder meer overgaven. Het bloed evenals de herinnering aan deze gruwelijke taferelen zijn met het overvloedige water uit de hemel inmiddels weggevaagd.

De regen die maanden aanhoudt in dit deel van Oceanië, is van grote invloed geweest op het gemoed van de kolonisten van Port Breton, de hoofdpersonages uit dit verhaal. Zij vertrokken in 1880 uit Europa om een nieuw bestaan op te bouwen in het paradijs van de Stille Zuidzee. Met de middelen die hen door een geldschieter werden verstrekt, bouwden zij een nederzetting op een kust die maandenlang geteisterd werd door steeds aanhoudende slagregens en tropische cyclonen. In 1995, werd ik op het eiland Savaii, in een ander deel van de Pacific, zelf bijna weggespoeld door de tropische regens. Niets was bestand tegen dit water. Alles raakte doordrongen van het vocht. Mijn geld en paspoort werden vodjes papier. De regens waren vooral een aanslag op het mentale gestel. Ze maakten me in een

mum van tijd, vooral in het donker, somber en angstig. De slaapgelegenheid op het eiland was primitief, een deken of laken niet voorhanden. Op dat moment vond ik mijzelf niet erg moedig en pas jaren later kon ik dit mijzelf vergeven na het lezen van het boek *'De gelukkige eilanden'* van Paul Theroux. Aanhoudende regen treft zelfs het gemoed van de meest doorgewinterde avonturier. Hoewel verleidelijk qua schoonheid, vormde deze wereld voor velen een desillusie.

In 1880 verschenen er krantenberichten over stervende kolonisten op de eilanden ten oosten van het huidige Papua Nieuw-Guinea. In de maanden daarna berichtten de kranten over nog meer doden in de nederzettingen. In het jaar daarop verschenen er berichten in de krant van een tweede groep kolonisten, waarvan de aantallen doden die van de eerste groep overtroffen. Niet alleen de Australische pers maar ook de Europese kranten publiceerden bericht op bericht. Een internationaal schandaal werd het. De omvang van het drama werd pas duidelijk in de loop van 1882. Honderden kolonisten waaronder vele kleine onschuldige kinderen waren toen al overleden. Over de gebeurtenissen op deze eilanden is reeds het nodige gepubliceerd. Na 1880 schreven enkele overlevenden hun biografie en een bekende professor publiceerde rond 1950 het verhaal in een boek. Het verhaal ligt open, met de digitalisering van alle archieven in zowel Parijs als Sydney. Zowel de kranten uit 1880 als een recente Amerikaanse publicatie spreken over weerloze, aan hun lot overgelaten groep blanken. Wie waren deze kolonisten en waar kwamen zij vandaan? Kunnen zij terecht slachtoffer genoemd worden van één van de grootste zwendelpraktijken ooit, op het gebied van de koloniale geschiedenis? Honderden verdoemde kolonisten in een wereld van ongekende pracht, waar vlinders en

paradijsvogels rijkelijk rondvlogen, op de meest wilde plek op aarde, te midden van koppensnellers en kannibalen.

De namen van deze mensen zijn traceerbaar via de krantenberichten. Omwille van privacy en de leesbaarheid zijn die van de kolonisten weggelaten en worden enkel daar namen genoemd als ze in het belang zijn van een beter begrip van het verhaal.

Waar men vroeger sprak over ‘wilden’ en inboorlingen heb ik deze bewoordingen in het verhaal zoveel mogelijk beperkt. Mogen sommige beschrijvingen of handelingen van mensen schokkend zijn, dan moet de lezer zich bedenken dat hij in de wereld van 1880 treedt.

Dit boek had niet tot stand kunnen komen zonder het eindeloze geduld en de steun van het thuisfront. Ik wil daarnaast Jan Sniijders bedanken, een zoon van een Bredase middenstander, die zijn hele leven missionaris is geweest in Melanesië en die de toegang tot de wereld van missionarissen voor mij geopend heeft. Hij heeft het leven van menig onschuldig en onwetende toerist in het gebied waar hij werkzaam was gered. Op het moment dat ik hem bezocht was hij 87 jaar, maar nog helder van geest.

Inleiding

De eilanden ten noordoosten van Australië worden in de Lonely Planet omschreven als de meest ‘heilige graal in avontuurlijk reizen.’ James Cook is er nooit geweest. Hollandse, Franse en Spaanse ontdekkingsreizigers hebben in de 17^e en 18e eeuw dit gebied verkend en leverden ieder een eigen bijdrage aan de zeekaarten die leidden tot de ontdekking van Australië.

De bevindingen van de Spaanse ontdekkingsreiziger Luis Váez de Torres die tussen 1762 en 1765 in dit werelddeel gebieden verkende, vormde de basis voor de denkrichting dat er ergens een vijfde continent moest bestaan. In Spaanse logboeken kon men lezen dat men onder Nieuw-Guinea door kon varen. De ontdekking werd gepubliceerd in een historische reeks van de hand van Alexander Dalrymple, een Schotse geograaf.

De publicatie weekte in wetenschappelijke kringen een interesse los en snel daarna ging iedereen op zoek. Niet alleen de Engelsen, maar ook de Fransen zochten naar het onbekende continent, wat ze ‘*La grande isle de Java*’, noemden, ‘het grote

eiland Java', waarschijnlijk met de gedachte om het gebied uitgebreid te gaan exploiteren, zoals de Hollanders op Java deden.

In de zoektocht werden de door het continent omringende eilanden ontdekt, zo ook die ten noordoosten lagen. Later in de tijd noemde men deze groep eilanden Melanesië, wat 'zwarte eilanden' in het Grieks betekent, verwijzend aan de huidskleur van de inheemse bevolking en 'nesos' door 'eilandrijk'.

De meest noordelijk gelegen eilanden kwamen weliswaar op de zeekaarten voor, maar bleven tot ver in de 19^e eeuw mysterieuze, ontoegankelijke eilanden.

Vóór de race op het vijfde continent waren er natuurlijk al wel zeevaarders in het gebied geweest. Het eiland waar het verhaal zich op afspeelt werd per toeval in de 17^e eeuw ontdekt door twee Hollandse zeevaarders, Schouten en Le Maire, afkomstig uit Hoorn. Het waren deze twee Hollanders die als eersten de meest noordelijk gelegen eilanden in het Melanesische deel van de Grote Oceaan bezochten. Beiden heren hadden samen een deze Australische Compagnie opgericht om een alternatieve handelsroute voor specerijen te vinden vergelijkbaar met die van de Verenigde Oost-Indische Handelscompagnie, de VOC. In de zomer van 1616 voeren Willem Corneliszoon Schouten en Jacob Le Maire via Kaap Hoorn westwaarts in de Grote Oceaan. Omdat beiden het niet eens konden worden over de koers werd deze meerdere malen aangepast. Met behulp van de sextant en andere meetinstrumenten werd er begin juni 1616 op 4 graden zuiderbreedte besloten weer een westelijke koers te varen toen vervolgens een tweetal eilanden opdoemden die ze respectievelijk 'Groene Eyland' en 'St. Ians Eyland' noemden. Schouten meende dat het de westkust van Nieuw-Guinea betrof, maar al snel ontstond er een meningsverschil over hun exacte positie. Inmiddels hadden op de eilanden al ontmoetingen met

de plaatselijke bewoners plaatsgevonden. Dit waren krijgers die gewapend met speren, knotsen en slingers die door de Hollanders omschreven werden als mannen met 'platte neuzen, gekalkte baarden en stinkende lichamen'. De mannen die in de kano's langs zij voeren werden aan boord gevraagd en kralen en andere snuisterijen gegeven in de hoop daar vers voedsel voor te ontvangen. De ruilhandel verliep op deze eilanden niet geheel naar wens. Men trof varkens aan op de eilanden, maar de bewoners wilden deze niet verhandelen.

Het werd de zeevaarders onmogelijk gemaakt dicht onder de kust te varen. Terwijl Schouten in de veronderstelling leefde inmiddels in de nabijheid van de Indische eilanden Seram, ten zuiden van De Vogelkop, het meest westelijk gelegen deel van het vasteland van Nieuw Guinea, te zijn, hadden ze in werkelijkheid geen idee waar ze voeren. In de 17^e eeuw kon namelijk wel de lengtegraad, de afstand tot de evenaar, maar niet de breedtegraad gemeten worden. Dat maakte, dat veel zeelieden niet wisten hoe ver westelijk of oostelijk ze waren gevaren. Schouten en Le Maire waren op de kusten van een tot dan toe onbekend land gestuit. De bemanning voerde een inboorling mee die de naam Moses kreeg, gevangengenomen na een schermutseling.

In 1643 volgde de ontdekkingsreiziger Abel Tasman bijna precies de route die Le Maire zeventwintig jaar daarvoor had gevolgd. Hij bereikte tijdens zijn reis het uiterste zuidpuntje van het onbekende land, waarvan de kaap St. Mary werd genoemd. Op deze reis werd de eerste tekening gemaakt van een met inboorlingen gevaren kano met gereedschap aan boord voor het haaiendoden.

Het eerstvolgende Europese schip dat deze wateren bevoer maar dan vanuit de tegenovergestelde richting, ruim dertig jaar later, in 1700, was het Britse fregat van kapitein William Dampier.

Dampier, in zijn jongere jaren een piraat, gold als een expert op het gebied van de hydrografie van het zuidelijk halfrond, en was door de Britse Marine in 1699 aangesteld als leider van een wetenschappelijke expeditie naar Nieuw Holland op de *Roebuck*. Nieuw Holland, waar de Hollandse *Batavia* al zo vroeg als in 1629 gestrand was. Dat deze kust deel uitmaakte van het onbekende grote continent wist men toen nog niet. Om een beter beeld te krijgen van dit gebied voer Dampier rond Kaap de Goede Hoop in een rechte lijn oostwaarts en belandde op de westkust van het onbekende vijfde continent. Hij benoemde twee baaien, maar vond niets anders dan woestijnachtige kusten waar niets te halen viel. Het schip voer vervolgens richting het noorden en vervolgens oostwaarts langs de kust van Nieuw-Guinea. Hij schreef in zijn logboek dat hij een grote baai inzeilde, en ontvangen werd door een massa angstaanjagende inboorlingen in kano's die het schip tegemoet voeren. Toen het schip omkeerde, richting volle zee, werd er vanuit de kano's stenen geschoten naar het schip. Hij noemde de baai 'Slingers Bay', naar het wapen waarmee de inboorlingen de stenen richting het schip hadden geschoten. Dampier zeilde westwaarts langs de langgerekte kust en uiteindelijk om de kaap en ontdekte als eerste dat er een straat tussen Nieuw Guinea lag en de kusten die hij verkend had. Dampier beschreef het land dat in de omschrijving werd aangeduid met 'East land' en gaf dit land de Engelse naam New Britain en de zeestraat zijn eigen naam.

Dat het onbekende land uit twee eilanden bestond, werd ruim een halve eeuw later, in 1766, ontdekt door een tweede Britse ontdekkingsreiziger met de naam Philip Carteret. Deze had opdracht gekregen om een wereldreis te maken. Een jaar later bereikte Carteret de Salomonzee en op zoek naar vers voedsel voor zijn aan scheurbuik lijdende bemanning ontdekte hij dat er